

современность / Учебно-методическое пособие для студентов. – Мн.: «Бестпринт», 2001. – 308 с.

12. Шиянов Е.Н. Гуманизация педагогического образования: состояние и перспективы. – М. – Ставрополь, 1991. – 198 с.

А.М.Король

ОСОБЛИВОСТІ ТВОРЧИХ ЗАВДАНЬ ТА ВПРІВ З ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ

В статье рассматриваются особенности творческих заданий и упражнений с использованием нетрадиционных методов обучения и блоков-навыков на втором этапе формирования творческой деятельности учащихся на уроках музыки.

The peculiarities of the creative exercises, which are used at the second level of the formation of the pupil's creative work at the music lessons are opening in this article.

Сьогодні назріла потреба у теоретичному обґрунтуванні сутності змісту важливих характеристик готовності учнів до творчої діяльності, визначенні можливостей навчального процесу в формуванні цього складного особистісного утворення, яке виступає важливою характеристикою творчої особистості. В нашій країні це питання не розглядалося в ролі показника сучасного реформування освіти з позиції наукової новизни, творчо-діяльнісного та особистісно орієнтованого ставлення до вирішення проблем Світу, Вітчизни, родини та довкілля, суб'єкта творчості з розвинутою здатністю породжувати нові продукти, технології та власні духовні цінності ні в вищих навчальних закладах, ні в практиці музичних шкіл.

Але й досі виникають протиріччя між потребою розуміння сутності творчої діяльності й невизначеністю механізмів реалізації цього процесу.

Обрана нами проблема знаходиться в руслі досліджень Л.Кондрашової, О.Пехоти, О.Рудницької. Вона започаткована в працях В.Виготського, С.Рубінштейна, О.Леонтьєва.

У своєму дослідженні наголосимо на визначенні особливостей творчих вправ та завдань на другому етапі формування готовності до творчої діяльності учнів на уроках музики.

Ефективність формування готовності учнів до творчої діяльності здійснюється більш активно в ході поєднання компонентів об'єктивних, що забезпечується аналітико-синтетичною діяльністю та суб'єктивних, що пов'язані з механізмами спонтанної творчості та інтуїцією.

Останнє сприяє формуванню таких особистісно-творчих ознак учня:

- здатність використовувати внутрішні протиріччя для вирішення творчих завдань;
- здатність до пошуку стимулів для активізації власних уявлень та перетворення їх на загальні установки;
- бачити в поєднанні різноманітних форм діяльності можливості використання таких прийомів творчої діяльності: комбінаторики, варіювання судженнями та поняттями, оперування різними видами імпровізацій, осмислення етапів творчої діяльності, коли чітко визначається мотивація особистості.

Змістовий аспект індивідуальних, групових занять з учнями в процесі проведення факультативу “Я – творча особистість” передбачає оволодіння учнями вмій, що забезпечували особистісно-орієнтований підхід до вирішення творчих завдань на основі відмови від жорстких педагогічних впливів щодо копіювання зразків творчо-виконавської діяльності в умовах зростання ваги власної особистості.

Основу процесуальної сторони індивідуальних та групових занять складають нетрадиційні методи навчання, що сприяють забезпеченню пізнання, формуванню знань, навичок, вмій творчої роботи через самопізнання власної особистості, актуалізацію власного досвіду, саморегуляцію діяльності за допомогою стимулів, що забезпечують оригінальне вирішення творчого завдання.

Окрім того, впровадження в навчальний процес системи нетрадиційних методів з метою формування готовності учнів до творчої діяльності потребує певних умов, прикладом яких є такі:

- захоплене викладання музики в класах спеціального інструменту;
- новизна навчального матеріалу з включенням у навчально-творчу діяльність елементів дослідницького пошуку;
- демонстрація зразків спонтанної творчої діяльності на основі передчуття образу;
- варіювання форм та методів у навчально-творчій діяльності.

У ході реалізації вказаних вище умов формування готовності учнів до творчої діяльності ми знаходилися в руслі Д.Карнегі, який стверджує, що є лише один засіб примусити людину щось зробити. Суть цього засобу полягає в тому, щоб примусити людину хотіти це робити [2].

У той же час формування готовності учнів до творчої діяльності повинна враховувати доцільність на установку особистості бути бажаним, значним.

На прикладі деяких етапів з формування готовності до творчої діяльності учнів виявимо особливості творчих завдань та вправ.

Другий етап навчання характеризується своїми педагогічними умовами та вимогами. Він здійснюється паралельно з діагностуванням та врахуванням індивідуально-типологічних особливостей та можливостей віку учнів.

У той же час визначаються і формуються блоки навичок, їх послідовність, систематизація та поліваріативність.

Вони були зумовлені групою нетрадиційних методів, за такими ознаками:

- наявність мотиву до подолання стереотипу дій, порушення кордонів лінійної інформації (забезпечувалася педагогічна ситуація за ознакою самоактуалізації особистості та сформованості продуктивного рівня готовності до творчої діяльності);
- диференціація за ознаками зовнішньої стратегії з боку середовища, що передбачала акцент на факторі стимулу, обраного вчителем чи іншими суб'єктами спілкування (як

активний стимул виступав вчитель, обраний ним художній твір з метою включення учнів в імпровізацію) – забезпечувалася педагогічна умова за ознакою формування вищих потреб (варіативно-утворювальний рівень готовності учнів до творчої діяльності);

- диференціація ігрових методів, що передбачала акцент на внутрішній стратегії особистості, яка забезпечувала вивід образів внутрішнього світу особистості в зовнішню сферу взаємодії між учнями-партнерами, вчителями, батьками в ході колективної вокальної імпровізації та імпровізації на музичному інструменті; коли включалися авербальні засоби спілкування – утворювалася педагогічна умова за ознакою формування універсальних потреб (індивідуально-утворювальний рівень готовності учнів до творчої діяльності);
- диференціація ігрових методів за ознакою колективної спонтанної діяльності, коли інтегруються точки зору, які належать до різноманітних, інформативних образних сфер, що сприяло утворенню нових образів – утворюється педагогічна ситуація за ознакою виховання унікального “Я” особистості (індивідуально-утворюючий рівень готовності).

Використовуються творчі завдання-вправи, пов’язані зі слуховим сприйняттям та записом гармонічних послідовностей через графічну систему; учні самостійно розробляють алгоритми дій. Передбачається формування навичок на основі встановлення зв’язків між теоретичними знаннями та практичними вміннями. При цьому поєднувалися слухо – функціонально – звукові та клавіатурні уявлення. Внаслідок цього формуються нові блоки навичок, готовність учнів до варіювання в узгодженні з метою того чи іншого завдання.

Блок навичок формується на основі установки щодо засвоєння не тільки класичного інтонаційного матеріалу, але й сучасного інтонаційного матеріалу, а також дісоніруючої аккордики. Учні повинні були ознайомитися з положеннями, які відображають у популярній формі особливості нових явищ музичної форми. Вони також пізнають окремі особливості композиторської техніки, наприклад, серійність, сонористика,

колажі завдяки творчим завданням у формі доповідей, утворення власних імпровізаційних мотивів.

Етапи чергування блоків можна відобразити таким чином:

Теоретичні завдання	Прийоми реалізації	Утворення системи нових образів
система прикладів	засвоєння музичних факторів	варіювання
словесні коментарі наочність	дії за зразком	практичні навички
узагальнення	децентралізація дій	творчо-практичні навички
	нетрадиційні методи	нетрадиційні методи

Формування наступного блоку навичок передбачає набір операцій, техніки варіювання, комбінування узагальнених оборотів інтонацій на основі емоційно - образної цілісності, що складає фундамент для визначення таких співвідношень елементів музичної фактури, які надають імпровізації оригінальності, хоча при цьому використовуються зразки.

Технологія оволодіння навичками узагальнення інтонацій передбачає:

1. Орієнтацію учнів на створення продукції, якість якої відповідає художнім стандартам. Тобто, учен у ході навчально-творчої діяльності повинен оволодівати вміннями відображати особливості визнаних художніх цінностей. До таких можна віднести осмислення особливостей стилю, інтонаційно-образної цілісності, пов'язаної з цілісністю музичного твору, в основу якого покладено узгодження фаз мелодико-гармонійного процесу, це забезпечує створення педагогічної умови за джерелом знань, що сприяє формуванню адаптивного рівня готовності до творчої діяльності.

2. Звернення до фольклорних зразків національної культури як матеріалу високохудожнього, коли творіння

імпровізації здійснюється на основі прийому підголосків (супроводжувальних ліній). Цей прийом є способом розвитку потреби естетичного смаку, потреби до подальшого музикування. Це сприяє творенню педагогічної умови за ознакою сформованості вищих потреб, що впливає на формування варіативно-утворювального рівня готовності.

Узагальнення та диференційований аналіз особливостей мови народного фольклору дає ключ до формування прийомів осмислення того чи іншого стилю композитора, фундаментом цих прийомів є включення в розумову діяльність, коли забезпечується не тільки практичне відтворення прийому, але й засвоюються засоби його відтворення завдяки використанню алгоритмів дій та евристичних пошуків.

Зазначимо, що в музичних класах використання частково-евристичних прийомів базуються на осмисленні асоціативних, емоційно-образних уявлень.

Тема II. Форми зв'язків елементів імпровізації на уроках музично-естетичного циклу (5 годин).

Завдання.

1. Імпровізація музичних образів на основі зміни динаміки руху.
2. Імпровізація мімічних сценок на музику сучасних українських композиторів.
3. Розробка ігор-імпровізацій “Зустріч з видатними митцями”, “Зустріч з батьками”.

Програма методів.

Нетрадиційні методи:

- методи психодрами;
- методи евримики на основі багатоваріативного підходу до художніх засобів музичної виразності;
- ігрові методи, що передбачають симулювання завдяки вибору зовнішньої стратегії.

Впровадження нетрадиційних методів навчання здійснюється за допомогою таких педагогічних умов:

- учень відмовляється від ремісницького копіювання;
- забезпечується класифікація потреб за ознакою смислових рівнів;

– передбачається формування потреб до самоактуалізації та варіювання образами-уявленнями.

Вправи, що сприяють формуванню готовності учнів до творчої діяльності:

- а) мелодичні імпровізації на тексти віршів;
- б) картини образотворчого мистецтва;
- в) ігри - імпровізації: “питання – відповідь”;
- г) підтекстовка мелодії;
- в) створення позамузичних моделей імпровізації.

Виконання творчих вправ реалізувалося в умовах зменшення чіткості інформативного змісту понять. Останнє здійснювалося тому, що включення учнів у різноманітний інформативний простір знань більше стимулювало механізми мислення (раціональне, понятійне оперіювання образами).

Навпаки, діалогізація образів, включення учнів у простір нелінійної інформації більше впливали на формування образно-художніх уявлень. З метою забезпечення механізмів спонтанної діяльності нами використовувалися такі вправи:

1. **Естафета** – передбачає включення учнів у творчу діяльність на основі колективної, музично-пластичної імпровізації. Своєчасність виконання вправи є одним із критеріїв, що допомагає визначитися у рівні інтенсифікації навчально-творчої діяльності. Критерієм виконання завдання також було визначення таких якостей творчої особистості, як терпіння, взаємоповага.

2. **Одномиттєвість** – творча вправа, що передбачає сформованість такого показника творчої особистості, як уміння узгоджено діяти не тільки на індивідуальних заняттях, але й у колективних позакласних заняттях. Включення учнів в ансамблю гру вимагає розвитку вольової сфери, вміння бути одноразово самостійним та вміння підпорядковуватися іншим членам колективу.

Такого роду вправи передбачали тренінг, що впливав на оволодіння музично-пластичного ритму та руху, формування готовності до сольних музично-пластичних імпровізацій.

3. **“Вправи”** на пам’ять фізичних дій – передбачали формування вмінь відтворювати образи реальної дійсності, які

складають основу для оперіювання різноманітними уявами за допомогою музично-пластичної образності.

Сенс вправ полягав у фіксації у свідомості учнів того фактора, що існують витончені почуття. Стан людини може відтворюватися в художньому образі у формі ілюзії. Все це складає зміст музично-пластичних імпровізацій. Втілення витончених почуттів у продукцію творчої діяльності особистості може здійснюватися на основі варіювання. Тому творчі вправи включали установку на можливість багатоваріативного вирішення проблеми.

Одночасно включення вправ у навчально-творчу діяльність передбачало індивідуальний підхід до кожного учня, готовність до обговорень, а також елементи фантазування за допомогою прийому “абсурду”, визначення та розуміння зауважень щодо якості імпровізації.

Наведені вище вправи сприяли оволодінню методом емоційно-образної драматургії. У даному випадку у ролі додаткових вправ для перевтілення образу використовувалися такі:

а) завдання “допомога в перетворенні”, що передбачало доповнення товариша;

б) завдання “перетворився сам” – що сприяє пізнанню різних художніх форм та осмисленню себе в музичному та пластичному просторі;

в) завдання “взаємообмін ролями”, коли на основі спонтанної діяльності партнери гри у формі імпровізації перехоплюють фрагменти музичної партитури один у одного. Наведені вище завдання сприяли розвитку комунікативних здібностей учнів;

г) вправа “узагальнена вербалізація задуму”: “смішна фраза”, “страшна фраза”, “витончена фраза” передбачала розвиток здібностей комунікативного спілкування, готувала готовність до участі учнів в творчій діяльності з використанням методу “мозкового штурму”, що пов’язано з розвитком асоціацій.

Система перерахованих вище вправ та творчих завдань забезпечувалась поєднанням інтелектуальної та чуттєвої сфер.

На різних етапах формування готовності учнів до творчої діяльності перевага надавалася всім ланкам навчального процесу. Але в той же час усі ланки формування творчої особистості розглядаються в контексті забезпечення індивідуальної творчої діяльності.

Література

1. Выготский Л.С. Психология искусства / Под ред. М.Г. Ярошевского. – М.: Педагогика, 1987. – 344 с.
2. Карнеги Д. Как завоевывать друзей и оказывать влияние на людей. Как вырабатывать уверенность в себе и влиять на людей, выступая публично. Как перестать беспокоиться и начать жить: Пер. с англ. – Лениздат, 1991. – 708 с.
3. Кондрашова Л.В. Методика подготовки будущего учителя к педагогическому взаимодействию с учащимися: Учебное пособие. – М.: Прометей МГПИ им. В.И. Ленина, 1990. – 153 с.
4. Пехота О.М. Особистісно орієнтована освіта і технології // Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: Монографія / За ред. І.А. Зязюна. – К., 2000. – С. 274 – 297.

І.В. Лов'янова

МОЖЛИВОСТІ ЗМІСТУ ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ УМІНЬ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Исходя из формулировки понятия "интеллектуальные умения" и структуры умений как сложного личностного образования в данной статье раскрываются дидактические возможности содержания образования и методические приёмы его усвоения, которые способствуют наиболее эффективному формированию интеллектуальной составляющей личности выпускника школы. Особое внимание уделяется осуществлению задачного подхода к процессу формирования интеллектуальных умений творческого характера на примере дисциплин естественно-математического цикла.